

УДК 343.15

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2024.15>**В. Сачко,**

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

М. Кузнєцов,

кандидат юридичних наук, адвокат

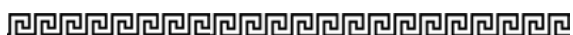
КРИМІНАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАХИСТ ВИБОРЧИХ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Постановка проблеми. Виборчі права громадян є основоположним елементом демократичного суспільства, проте їх реалізація стикається з численними викликами, включаючи кримінальні правопорушення, які загрожують легітимності виборчого процесу. Серед основних проблем – недостатня обізнаність громадян про свої права, недосконалість законодавства, а також відсутність ефективних механізмів захисту від порушень. Ці фактори сприяють зростанню злочинності у виборчій сфері, що негативно впливає на довіру до демократичних інститутів та виборчих процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження провідних українських вчених, зокрема таких авторів, як Н. О. Максименцева, Р. П. Натуркач, Т. В. Корнякова, А. М. Колодій, О. В. Скрипнюк, М. Г. Максименцев, Ю. Б. Ключковський, О. А. Омельчук та інші, присвячені проблематиці захисту виборчих прав суб'єктів виборчого процесу, акцентують увагу на різноманітності форм правопорушень у виборчій сфері. Вчені детально аналізують не лише самі факти порушень, але й їхній вплив на легітимність виборів та демократичні процеси в країні. Важливим аспектом цих досліджень є вивчення механізмів правового захисту, які повинні забезпечувати

дотримання виборчих прав громадян, а також роль державних інститутів і громадянського суспільства у боротьбі з порушеннями.

Багато досліджень зосереджені на вивченні конкретних випадків порушень виборчих прав, таких як фальсифікації голосування, тиск на виборців, та інші форми кримінальних правопорушень. Відзначається, що недостатня правова обізнаність виборців та невідповідність законодавства сучасним викликам є основними причинами цих порушень. Дослідження також підкреслюють важливість дотримання міжнародних стандартів у сфері виборів. Науковці наголошують на необхідності інтеграції міжнародних норм у національне законодавство, щоб забезпечити ефективний захист виборчих прав. Публікації міжнародних організацій, таких як ООН та ОБСЄ, надають рекомендації щодо удосконалення виборчих процесів, що є корисними для реформування української системи. Серед актуальних тем досліджень є аналіз існуючих механізмів правового захисту виборчих прав в Україні. Останні роботи вказують на недоліки у функціонуванні виборчих комісій, судовій практиці та відсутності реальних механізмів відповідальності за порушення виборчих прав. Публікації акцентують на необхідності підвищення



ваних дій, зокрема у випадках, що мають місце під час голосування, терміни є значно скороченими.

Адміністративний порядок оскарження також відіграє важливу роль у забезпеченні швидкого реагування на порушення виборчих прав [2, с. 57]. Він передбачає розгляд скарг територіальними виборчими комісіями з метою оперативного вирішення спірних питань.

Таким чином, комплексна система захисту виборчих прав суб'єктів виборчого процесу в Україні включає в себе як національні, так і міжнародні механізми, що забезпечують належний рівень правового захисту у сфері виборчого права [4, с. 156]. Це вимагає подальшого вдосконалення існуючих норм і процедур, щоб гарантувати справедливість, прозорість і законність виборчих процесів.

З точки зору кримінальної характеристики захисту суб'єктів виборчих прав, у статті 157 Кримінального кодексу України [5] визначається відповідальність за злочини, які перешкоджають реалізації виборчих прав або прав участі в референдумі.

1) Перешкоджання вільному здійсненню виборчих прав громадян або їх участі в референдумі, а також у діяльності інших учасників виборчого процесу, ініціативних груп референдуму, комісій з референдуму, членів виборчих комісій та офіційних спостерігачів при виконанні ними своїх обов'язків (ч. 1 ст. 157 КК). Частина 2 цієї статті формулює кваліфікований склад злочину, передбачений частиною 1, тоді як частина 3 ст. 157 КК містить визначення кваліфікованого складу злочину, описаного в частинах 1 і 2.

2) Втручання службових осіб у виконання повноважень виборчими комісіями чи комісіями з референдуму, використовуючи своє службове становище (ч. 4 ст. 157 КК).

Основним безпосереднім об'єктом цих злочинів є виборче або референдне право. Потерпілими можуть бути громадяни, які мають право на

вибір або бути обраними (виборці та кандидати на виборні посади в органах державної влади та місцевого самоврядування), а також особи, діяльність яких, згідно з законодавством, спрямована на забезпечення реалізації прав громадян щодо участі в виборчому процесі, зокрема довірені особи кандидатів, представники політичних партій, члени виборчих комісій та офіційні спостерігачі.

Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони злочину, згідно з ч. 1 ст. 157 КК, є: дії, що заважають реалізації виборчого права або участі в референдумі; вказані в законодавстві форми цих перешкод; та законодавчо визначені способи вчинення злочину. Такі дії (активні або пасивні) передбачають створення або використання перешкод, які ускладнюють або обмежують реалізацію потерпілими їх виборчих прав або участі в референдумному процесі.

Форми скоєння цього злочину включають: перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права або участі в референдумі; а також перешкоджання діяльності інших учасників виборчого процесу, ініціативних груп, комісій та офіційних спостерігачів у виконанні їх повноважень.

Перешкоджання вільному здійсненню виборчого права може виявлятися в безпідставній відмові у реєстрації кандидата, ненаданні права голосу, примушуванні виборця до голосування за певного кандидата, бездіяльності службової особи, що відповідає за реалізацію виборчих прав, або в інших формах примусу [6, с. 141]. Також до форм перешкоджання відносяться дії, що обмежують можливість громадян, партій та інших суб'єктів вести агітацію, обговорювати політичні програми, або проводити зустрічі з кандидатами. Це може проявлятися в перешкоджанні проведенню зборів або наданні необґрунтованих переваг окремим кандидатам. Додатково, перешкоджа-



ння діяльності довірених осіб кандидатів також підпадає під цю форму злочину. Перешкоджання реалізації права громадянина на участь у референдумі може полягати у безпідставному виключенні з виборчого списку або примушуванні до голосування.

Перешкоджання діяльності суб'єктів виборчого процесу, ініціативних груп чи комісій є будь-які дії, що створюють перешкоди у їхній законній діяльності. У рамках цієї форми злочину також розглядаються дії, що порушують нормальне функціонування виборчих комісій, зокрема організація зриву засідань, що може призвести до недопущення кандидатів до участі у виборах. У випадку, якщо такі дії вчиняються службовою особою, їх слід кваліфікувати за частиною 4 статті 157 КК. Важливо також враховувати особливості перешкоджання діяльності комісій з референдуму. Перешкоджання діяльності осіб, які не є учасниками виборчого процесу, не є кримінально караним відповідно до статті 157 КК, але може кваліфікуватись як інші злочини, якщо такі дії стосуються посягання на життя, здоров'я особи або авторитет державних органів.

Способи вчинення злочину, передбаченого частиною 1 статті 157 КК, можуть включати підкуп, обман або примус, які використовуються для перешкоджання реалізації виборчих прав. Підкуп – це спонукання потерпілого до певних дій або бездіяльності шляхом обіцяного надання матеріальних вигод з метою перешкодити йому у здійсненні його прав. Обман може проявлятися як у формі неправдивих заяв, так і в замовчуванні важливих відомостей. Він може бути активним або пасивним, в залежності від характеру дій. Бездіяльність може викликати помилку у потерпілого або підсилувати вже існуючу. Зловживання довірою також є різновидом обману, що засноване на відносинах довіри та певненості в порядності іншої особи.

Висновки. Отже, нами з'ясовано, що виборчі права суб'єктів виборчого

процесу піддаються різноманітним видам кримінальних посягань, включаючи підкуп виборців, перешкоджання реалізації виборчих прав, фальсифікацію виборчих документів та інші правопорушення. Ці дії підривають основи демократичного процесу та дискредитують результати виборів. Дослідження виявило численні недоліки в існуючій правовій системі, що стосуються захисту виборчих прав, зокрема, недостатню правову обізнаність громадян, брак ефективних механізмів реагування на порушення, а також недостатню незалежність виборчих органів. Ці фактори сприяють зростанню правопорушень у сфері виборів і знижують рівень довіри до виборчої системи. З метою підвищення ефективності захисту виборчих прав необхідно вдосконалити законодавство, зокрема, запровадити чіткі процедури реагування на виборчі правопорушення, забезпечити більш жорсткі санкції за кримінальні дії у цій сфері та активізувати роль громадянського суспільства у контролі за виборчим процесом. Важливим аспектом є імплементація міжнародних стандартів у національне законодавство, що сприятиме підвищенню рівня захисту виборчих прав і забезпеченню прозорості виборчого процесу. Співпраця з міжнародними організаціями може стати потужним інструментом у боротьбі з кримінальними правопорушеннями в цій сфері. Забезпечення належного захисту виборчих прав суб'єктів виборчого процесу є критично важливим для підтримання демократичних основ і довіри суспільства до виборчих інститутів. Вирішення зазначених проблем вимагатиме комплексного підходу, що включає як правові, так і соціальні аспекти, спрямовані на формування правової культури та свідомості громадян. Таким чином, подальші дослідження та дії в цій сфері є надзвичайно актуальними і необхідними для створення ефективної системи захисту виборчих прав, що відповідатиме сучасним вимогам демократії та прав людини.



У статті здійснюється комплексний аналіз кримінальної характеристики виборчих прав суб'єктів виборчого процесу, акцентуючи увагу на існуючих проблемах захисту цих прав в умовах сучасного українського суспільства. Виборчі права громадян є основоположним елементом демократичної системи, однак вони піддаються численним загрозам з боку кримінальних правопорушень, які можуть суттєво вплинути на результати виборів та легітимність виборчого процесу. Дослідження охоплює кілька ключових аспектів. По-перше, аналізується різноманіття кримінальних посягань, які можуть мати місце під час виборчого процесу, таких як підкуп виборців, фальсифікація виборчих документів, перешкодження голосуванню тощо. Визначається кримінальна природа цих дій та їхній вплив на демократичні інститути. По-друге, стаття виявляє системні недоліки у законодавстві та практиці захисту виборчих прав, зокрема, недостатню обізнаність громадян про свої права, брак ефективних механізмів реагування на порушення, а також проблеми незалежності виборчих органів. Ці фактори сприяють зростанню правопорушень у сфері виборів, що негативно впливає на рівень довіри населення до виборчого процесу. По-третє, у статті розглядаються перспективи вдосконалення механізмів захисту виборчих прав, зокрема, необхідність перегляду та удосконалення законодавства, запровадження чітких процедур реагування на виборчі правопорушення, посилення відповідальності за кримінальні дії у цій сфері. Окремо підкреслюється роль громадянського суспільства в контролі за виборчим процесом. Загалом, стаття підкреслює важливість системного підходу до забезпечення належного захисту виборчих прав суб'єктів

виборчого процесу в Україні, пропонуючи конкретні рекомендації для законодавців і правозахисників.

Ключові слова: виборчі права, кримінальна характеристика, захист виборчих прав, кримінальні правопорушення, демократія, виборчий процес.

Sachko V., Kuznietsov M. Criminal characterization and protection of electoral rights of electoral subjects: problems and prospects

The article provides a comprehensive analysis of the criminal characterization of the electoral rights of electoral subjects, focusing on the existing problems of protecting these rights in the context of modern Ukrainian society. The electoral rights of citizens are a fundamental element of the democratic system, but they are subject to numerous threats from criminal offenses which can significantly affect the election results and the legitimacy of the electoral process. The study covers several key aspects. First, it analyzes the variety of criminal offenses that may occur during the electoral process, such as bribery of voters, falsification of election documents, obstruction of voting, etc. The criminal nature of these actions and their impact on democratic institutions is determined. Secondly, the article identifies systemic shortcomings in the legislation and practice of protecting electoral rights, in particular, insufficient awareness of citizens about their rights, lack of effective mechanisms for responding to violations, and problems with the independence of electoral bodies. These factors contribute to the growth of electoral offenses, which negatively affects the level of public confidence in the electoral process. Thirdly, the article discusses the prospects for improving the mechanisms for protecting electoral rights, in particular, the need to revise and improve legislation, introduce clear procedures for responding to electoral offenses, and increase liability for criminal acts in this area. The author also



emphasizes the role of civil society in controlling the electoral process. In general, the article emphasizes the importance of a systematic approach to ensuring proper protection of the electoral rights of electoral subjects in Ukraine, offering specific recommendations for legislators and human rights defenders.

Key words: electoral rights, criminal characterization, protection of electoral rights, criminal offenses, democracy, electoral process.

Література:

1. *Виборчий кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
2. *Захист виборчих прав адміністративними судами в Україні: Збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 1-2 липня 2021 року).* Київ: „Компанія «Вайте»“, 2021. 274 с.
3. *Збірник правових позицій Верховного Суду щодо захисту виборчих прав / упоряд.: М.І. Смокович, О.А. Губська, В.М. Соколов; відпов.* за вип. Н.Л. Богданюк, Ж.А. Букань, Н.В. Богашева; Верховний Суд. Київ: „Компанія «ВАІТЕ»“, 2021. 78 с.
4. *Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія.* Київ: Віате, 2018. 908 с.
5. *Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. *Натуркач Р.П. Норма виборчого права України: окремі ознаки та зміст. Аналітично-порівняльне правознавство.* № 1. 2024. С. 138-143.
7. *Омельчук О.А. Виборча система України: перспективи розвитку. Наукові записки. Спеціальний випуск.* 2021. Т. 19. С. 162-167. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclef-indmkaj/https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9a08f3c9-3c1d-4e11-8988-794ced10fd93/content>
8. *Українська правнича енциклопедія / За заг. ред. В. М. Тертишника, Л. Р. Наливайко, А. Є. Фоменко, В. В. Ченцова. Київ : Алерта, 2023. 768 с. ISBN 978-617-566-754-5*

